

Welkom in de Oude Kerk. Mijn naam is Radna Rumping, en ik ben curator van het programma Come Closer.

We komen hier vanavond samen om, zoals Hella laatst zo mooi zei, 'Jacob in het licht te brengen'. En met Jacob doel ik op Jacob Beeldsnijder Matroos, geboren in 1779 in Paramaribo, en gestorven precies 205 jaar geleden, op 27 september 1817, in Amsterdam, en hier in de Oude Kerk begraven.

Ik zal niet veel meer over hem zeggen, dat laat ik aan de sprekers over. Maar ik wil jullie wel iets meer vertellen over de achtergrond van deze avond, en deze plek.

De Oude Kerk staat hier ruim zeven eeuwen. We kennen het vandaag als monument, als plek voor hedendaagse kunst en concerten, en op zondag komt hier nog steeds een kerkgemeenschap samen. De Oude Kerk heeft altijd meerdere functies gehad dan alleen een godshuis. Het was er ook lang niet altijd stil. Gedurende de eeuwen is dit een plek waar werd gebeden, gedoopt, gemusiceerd, begraven, waar men ook heen moest voor bijvoorbeeld een notariële akte bij een geschil, of in ondertrouw ging - zo was de Oude Kerk een locatie waar mensen van allerlei rangen en standen uit de stad over de vloer kwamen.

Van de 13e eeuw tot 1865 werden er mensen in de kerk begraven. Sterker nog; de oorspronkelijke (kleinere) kerk is gebouwd op een begraafplaats, een terp. Nog altijd liggen er zo'n 2000 grafzerken in de kerk, sommige sober, sommige uitbundig versierd. Maar het daadwerkelijke aantal mensen dat hier begraven is, ligt veel hoger. Lange tijd werd dit geschat op 20.000, maar recent is er nieuwe data naar boven gekomen door een koppeling met data uit het Stadsarchief, en wordt het eerder geschat op 60.000 - wat geen gek aantal is als je bedenkt dat het over een periode van honderden jaren gaat. Vele graven zijn inmiddels geruimd, maar je zou kunnen zeggen dat de geest van de overledenen nog aanwezig is.

Dit was ooit de enige kerk van het toen nog kleine Amsterdam, maar toen de stad groter werd groeide de kerk mee, en werd het een prominente plek waar op een gegeven moment niet zomaar iedereen begraven meer werd; dit kostte geld en het zijn later dan ook voornamelijk rijke Amsterdammers die hier begraven zijn. Die rijkdom is op allerlei manieren vergaard, en het staat vast dat de koloniale handel, en ook de trans-Atlantische slavenhandel daarmee verbonden is; nog altijd zijn er zichtbare sporen in de kerk aanwezig die verwijzen naar de VOC en WIC.

Sommige graven zijn beroemd; zoals het graf van Saskia van Uihlenburg, de vrouw van Rembrandt. Dat graf wordt ieder jaar bezocht tijdens het jaarlijkse 'Saskia ontbijt', een terugkerend ritueel.

Maar het graf wat we vanavond gaan bezoeken; kende ik eigenlijk helemaal niet. Afgelopen jaar hoorde ik dat kunstenaar Patricia Kaersenhout, alweer een tijd geleden, een onderzoek in de Oude Kerk heeft gedaan naar het graf van Jacob Beeldsnijder Matroos. Hij is een voorouder van haar, en zover bekend de enige man van kleur met een nog altijd te bezoeken grafsteen hier. Het is zeer aannemelijk dat er meer mensen van kleur in de Oude Kerk begraven zijn. Het is ook bekend dat er in de 17e eeuw een zwarte gemeenschap in Amsterdam leefde, die bijvoorbeeld bij de Oude Kerk in ondertrouw ging, zoals historicus Mark Ponte heeft onderzocht. Ik raakte erg benieuwd naar het verhaal achter deze ene onopvallende grafsteen, wie was deze Jacob?

Dit jaar werkt de Oude Kerk achter de schermen aan een nieuwe online archief; een 'open archive'. Er is allerlei kennis aanwezig, maar die kennis is vaak gefragmenteerd. Door verschillende data aan elkaar te koppelen; zoals notariële aktes, testamenten, informatie over de graven, het kerkarchief, maar ook de collectie van het Rijksmuseum, die portretten omvat van sommige mensen die hier begraven zijn - ontstaan er nieuwe verbanden en komt er meer informatie naar boven. Het doel is zo ook de 'niet zichtbare geschiedenis' straks voor een groter publiek zichtbaar te kunnen maken, in een structuur waar ook anderen zelf verhalen aan toe kunnen voegen. Mijn collega Marianna van der Zwaag is vanavond aanwezig en kan daar eventueel na afloop meer over vertellen als u een vraag heeft.

Als het over archieven gaat, gaat het ook over macht, en over insluiting en uitsluiting. Van wie zijn de levensverhalen wel opgetekend, en van wie niet?

De Afro-Amerikaanse onderzoeker Saidiya Hartman, die veel onderzoek heeft gedaan naar de trans-Atlantische slavernij en de implicaties daarvan die doorwerken tot op de dag van vandaag, introduceerde de term 'critical fabulation'. Wat te doen als er over je voorouders in de archieven bijna niets terug te vinden is,

als familiebanden op gewelddadige wijze zijn gebroken? Dan is er naast de beperkte historische feiten ook iets anders nodig, iets als speculatie, als inbeelding: hoe zou het geweest zijn? Hoe zouden deze mensen van dag tot dag geleefd hebben? Pas dan ontstaat er een vollediger verhaal, dat doorverteld kan worden.

Over Jacob zijn wel degelijk feiten en documenten terug te vinden, waaronder deze hele tastbare grafsteen. Dat had ook met zijn specifieke afkomst en positie te maken. In gesprek met Patricia kwamen we op het idee, kunnen we vanuit de fragmenten die er zijn en verschillende betrokkenen, het verhaal van Jacob vollediger en rijker maken, zodat meer mensen van hem afweten, we dit verhaal kunnen doorvertellen? Als een blauwdruk voor vergeten zielen.

Direct vertelde Patricia dat Hella Matroos, haar nicht, dan ook betrokken zou moeten zijn. Hella heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de familiegeschiedenis (ook samen met andere familieleden, zoals Diana en Virgil Matroos). En historicus Jean Jacques Vrij, gespecialiseerd in de sociale geschiedenis van Suriname en bestuurslid van de Stichting Surinaamse Genealogie. Hij liet in 2010 een bericht achter met informatie over Jacob op de website gravenophetinternet.nl - destijds een archiefproject waar bezoekers zelf informatie kunnen toevoegen over de graven. Ook Jennifer Tosch wil ik nog noemen, die met haar Black Heritage Tour door Amsterdam al eerder aandacht aan het graf van Jacob besteedde.

In de afgelopen paar maanden hebben Patricia, Hella, Jean Jacques en ik elkaar regelmatig gesproken, en zo is er door het samenbrengen van informatie en het stellen van nieuwe vragen aan elkaar, een rijker beeld van Jacob naar boven gekomen. We doen nu eigenlijk in het klein, wat de Oude Kerk straks in grotere zin met het gehele archief hoopt te doen.

Vanavond delen zij ieder een kort verhaal met jullie. Dat is niet volledig, en het is zowel feitelijk als persoonlijk. Ik zie het als een startpunt voor meer, misschien wel een jaarlijks ritueel (net als Saskia) op 27 september?

Even praktisch over wat te verwachten;

Wij gaan zo de kerk in en zullen 3 locaties bezoeken waar steeds een spreker een verhaal vertelt van ongeveer 10 minuten.

Voor mensen die slecht ter been zijn, zijn er altijd wat stoelen geplaatst. Bij de locatie van Patricia zijn zitplaatsen voor iedereen beschikbaar.

Tijdens het wandelen tussendoor is er ruimte om ook de omgeving en de verhalen op je in te laten werken.

Er is een fotograaf aanwezig om de avond vast te leggen, en deze beelden zullen we na afloop samen met de verhalen aan het archief toevoegen.

Bij binnenkomst heeft iedereen een kaartje gekregen. Hierop staat een deel van de stamboom van Jacob met enkele namen die voorbij zullen komen. Op de andere zijde, willen we jullie vragen tijdens het programma een of twee steekwoorden te noteren: wat raakt je? Wat blijft je bij? Wat is je associatie? Daar gaan we op het einde iets mee doen. We zullen het graf van Jacob bezoeken, en na afloop is er de gelegenheid hier na te praten in de Sebastiaanskapel, met een kopje thee.

Ik wil ook alvast zeggen, dat op 5 november een grote tentoonstelling van de Ghanese kunstenaar Ibrahim Mahama zal openen; Garden of Scars, en hij zal 800 gedenksteden door de hele ruimte van de Oude Kerk plaatsen. Ik hoop jullie dan terug te zien. Maar voor vandaag hebben we alle ruimte om zelf ook over de grafstenen te bewegen, dus laten wij beginnen.